

ДРАГАН СИМЕУНОВИЋ
Факултет политичких наука
Београд

УДК 271.222(497.11)-9:304.2
Оригиналан научни рад
Примљен: 14.08.2019
Одобен: 29.08.2019
Страна: 53-63

МОЖЕ ЛИ СВЕТОСАВЉЕ ДА МОБИЛИШЕ ДРУШТВЕНЕ СНАГЕ У САВРЕМЕНОЈ СРБИЈИ У КОРИСТ *BONUM COMMUNE*?

Сажетак: Специфичност православља у Срба није превише велика у односу на друге варијанте православља, па ни у односу на већину других конфесија хришћанске религије. Оно што га одишта чини особеним јесте Светосавље које, мада је у својој бити „јеванђелско револуционарство“ и најаутентичнији гарант идентитета Срба хришћана, не садржи ништа што није православље. У време грађанског рата на тлу СФРЈ у последњој деценији 20. века школски романтичарски култ Светог Саве се, иако потпуно неполитичан по својој намени и суштини, са српске стране настојао употребити за ојачање патриотизма и ширење српског национализма, а са непријатељске стране као доказ ситуираности великосрпске идеологије у православљу. У времењу када Србија покушава као држава да се прикључи ЕУ, СПЦ може одиграти значајну улогу у модернизацији не само саме себе, већ и целог српског друштва, при чему дух Светосавља треба да има одлучујућу улогу у реформама које су у том циљу неопходне.

Кључне речи: православље, Светосавље, Српска православна црква, реформе, Европа

Православље у Србији је тек једна од више стотина конфесија хришћанске религије. Иако православни, уосталом као и католички и протестантски теолози, стотинама годинама налазе велике и бројне разлике између православља и других великих хришћанских вероисповедних група, суштинске разлике се могу свести тек на неколико, по много чему судећи, не баш непремостивих.

Православље не обухвата само ортодоксију (правилно слављење Бога), већ и ортопраксију (веру као правилно делање). Појам саборности, на коме као на изразитој специфичности инсистира православље, је, у крајњем, скоро истоветан појму католицитета, а највећа разлика је заправо у интерпретацији појма. Католици под тим појмом више разумеју квантитативну универзалност, а православни квалитативну свеобухватност.

Битна разлика је у организацији цркви јер православни немају свога папу, нити су православне цркве устројене у јединствен хијерархизовани систем

као што су католичке. Томе треба додати инсистирање православца на важности сачувања еухаристије, учења светих отаца и одлука васељенских сабора, као и на спецификуму литургије и старом календару.

Криза у којој се налазе водеће хришћанске конфесије је, највероватније, била узрок не тако давне папске објаве о њима као о два плућна крила, чему су претходили и након чега су следили и други знаци могућег приближавања, али историјски утврђена институционална дистанца међу њима је и даље не само присутна већ и велика.

Често се, и то са правом, као највећа посебност православља у Срба наводи Светосавље. Захваљујући неизрециво важној историјској улози првог српског ариепскопа Саве Немањића Српска православна црква је не само постала 1219. године аутокефална и тиме стекла право на избор свог архиепископа из редова српских епископа њиховом вољом без права мешања васељенског патријарха и ма ког страног владара, већ је уз стечену независност добила и свој национални печат развијајући од тада до данас хришћанство „српског стила“ под утицајем идеја Светог Саве тако да се српско православље са правом често назива Светосављем.

У историји хришћанства мало је примера да је неки народ само четири века након прихватања хришћанства стекао своју црквену, и што је још важније духовну самосталност као што је то био случај са Србима. Од велике важности је да то није био коначни циљ Светог Саве, већ да му је, напротив, стицање аутокефалности српске цркве послужило за остварење много важнијег циља, а то је било унапређење српског друштва и државе ради досезања идеала добро уређене и срећне заједнице. Црквена независност, којом је несумњиво знатно ојачан међународни углед и престиж српске државе, била је услед таквог Савиног прегнућа потпуно у функцији обезбеђивања политичке и државне независности и напретка српског народа. То показују и његове бројне, у том правцу усмерене активности као тек хиротонисаног архиепископа, обликовање закона по угледу на тада веома напредно Византијско царство¹ у форми „Крмчије“ (Законоправила) и држање чувене Жичке беседе приликом крунисања свога брата Стефана за краља, која је била по својој форми подука краљу и племству, а по својој суштини путоказ за даље реформе и правце развоја младе српске краљевине. У основни принцип функционисања не само вере, већ и државе, односно свеукупне српске заједнице уздигнута је симфонија односно сагласје правно обезбеђено „Законоправилом“, који се може сматрати првим српским уставом. Захваљујући њему закон је високо уздигнут изнад црквене и световне власти и важио је једнако за обе као и за све чланове друштва, због чега се може рећи да је тиме Свети Сава ударио темеље правној држави у Срба.

То се посебно односи на релацију цркве и државе (која се у пракси огледала у моралној и правној обавези узајамне помоћи) услед чега ће, за разлику

¹ Они делови „Крмчије“ (Законоправила) који су регулисали релације цркве и државе тако да буду устројене по принципу симфоније, били су преузети из византијског зборника закона „Епанагоге“ који је настао у 9. веку за време владавине цара Василија.

од западних, српска црква бити увек дубоко одана својој држави али и бринути о томе да владарева власт буде правична и у складу са законом како не би прерасла у тиранију², а по нестанку српске државе српска црква ће остати одана национално-државним идеалима одржавајући свест народа о потреби сопствене државности.

Као царском и патријарховом вољом озваничени „архиепископ српских и приморских земаља“ Свети Сава ће у кратком року основати 11 епископија, од тога осам потпуно нових и званично померити формалну границу православља ка западу. До тада је српска државна граница била на Дрини, а од стицања аутокефалности Свети Сава протеже јурисдикцију Српске православне цркве све до Неретве односно до приморских крајева у којима је у то време било много православних хришћана. Иако је на тој територији било и католика и њихових бискупија, Свети Сава им је дозволио постојање и рад, уздигавши тиме високо принцип верске толеранције, али при том не и на штету сопственог народа и вере, што се види из његове одлуке да се католицима забрањује мисионарски рад усмерен према православном становништву. Практично од Светог Саве почиње идентификовање српства са православљем. Захваљујући Светом Сави и новом духу православља који је удахнуо Србима манастири су постали врела културе у којима су се сем поштовања строгих светогорских правила живљења одвијале и значајне интелектуалне делатности које се нису исцрпљивале само у препису и стварању црквених, него и световних књига, закона и уредби. Снажно је подстакнуто ктиторство, аутентично градитељство, фреско-сликарство и уметничко занатство што је српску краљевину брзо учинило једном од најнапреднијих и најугледнијих држава Европе у доба Немањића. Посебно темељну реформу српског православља Свети Сава је извршио по повратку из Свете земље и Египта, пре свега у погледу начина монашког живота и богослужења. Његове амбиције нису биле да само преуреди и модернизује духовни живот на просторима Европе на којима су живели Срби и простирала се српска државност, већ и да учини српску духовност делом светске уздижући је квалитетом и иностраним позиционирањем. У те сврхе је откупио у Светој земљи манастир Светог Георгија у Акри и манастир Светог Јована Богослова на Сиону учинивши их убрзо потом жариштима „богате књижевне делатности“ о којима пише Јован Радонић.

За самосталност српске државе и слободарство српског народа од великог значаја је било то што се својим „Законоправилом“ Свети Сава практично успротивио идеји и пракси супрематије цариградског патријарха као „источног папизма“ који је подразумевао и потпуно потчињавање српске државне власти византијској.

Уплив учења Светог Саве које одише патриотизмом и самоодрицањем ће вековима потрајати све до данас бивајући моћни агенс обликовања не само српске православне вере, већ и свеукупне културе и духовног профила српске нације као независне и државно самосвојне. Тај утицај је био толико снажан да

² Српска православна црква је имала право да суди и у световним споровима, што је потврђено и у члану 176. „Душановог законика“.

се одвијао и под турском окупацијом одржавајући свест народа о својој идентитетној посебности и потврђеној историјској величини због чега су малописмени Турци одлучили 1594. године да спале мошти ученог Светог Саве примитивно видевши у његовим земним остацима једину основу његовог култа и тиме највећу симболичку опасност по стабилност своје власти, не схватајући да оно што носи Србе ка слободи и независности далеко више од моштију Светог Саве јесте његов патриотски дух и његова мудра реч који су путем православне вере срасли са народом и постали његово трајно сећање, а тиме и његов *credo*. Да је тако и да тај варварски гест није деморалисао српски народ нити угасио његову љубав ка ујединитељском делу и слободарском духу Светог Саве потврдиће и бројни српски устанци који су следили и на крају резултатски кулминирали Српском ослободилачком револуцијом у форми Првог и Другог српског устанка, а потом и обновом и изградњом српске нововековне државе у 19. веку.

Култ Светог Саве, по коме је Србија Истоку Запад а Западу Исток, иако створен одавно као духовна надоградња светитељског култа Стефана Немање, у масовној употреби је тек од краја 19. века и то као школски романтичарски култ. Та два спојена култа, Оца и Сина, већ и концептуално блиска хришћанству симболизују све оно што треба једном народу. Док Немањин култ симболизује политичку независност, Савин култ симболизује црквену, а заједно омогућују изградњу Духа слободног народа.

Иако угледни историчари попут Владимира Ћоровића сматрају да је Свети Сава као „строги православцац био латинофоб“, тек од краја 80-тих година 20. века Светосавље у ванправославном, поготово у западном политичком корпусу, далеко више бива схваћено као псеудонационална и антизападна идеологија ситуирана у поље српске политике, него оно што Светосавље у својој бити одиста јесте - „јеванђелско револуционарство“ (да се послужимо изразом оца Јустина Поповића), и иако драгоцен тек једна од битних компоненти православног искуства српског народа. Овај, без сумње посве аутентичан интегративни духовни одговор Немањића на челу са Светим Савом на специфичности и противречности географско-просторног ракурса у коме је ситуиран српски народ, схвата се у модернијем смислу и као својеврсна „геополитика Светосавља“³.

Битно је истаћи да се од стране Српске православне цркве у потпуности успело у томе да у аутентичном Светосављу, и поред његове специфичности, не буде нечег што није православље, што значи да у њему нема ни политике. Уосталом, након снажног националистичког полета који је умногоме обележио српску политику у последњој деценији 20. века и покушаја да се у ратним временима баш све, па тако и Светосавље инструментализује за потребе дневне политике, истинско Светосавље није постало ничије политичко оруђе одупирући се тој идеји самом својом суштином, услед чега данас и замире настојање у домену једног дела националне политике да Светосавље буде увек могућа

³ Види опширније о томе: Љубиша Деспотовић, *Геополитика Светосавља*, Каирос, Сремски Карловци, 2019, стр. 50-51

представа манифестне антизападноевропске идеологије у Срба. Оно то заправо никад у суштини није ни било, ако изузмемо такав субјективни доживљај православља у врло слободним и ретко кад добронамерним политичким интерпретацијама, и добро је да се „враћа“ из политичких вода (у којима је пречесто неумесно и манипулативно потезано) у своје духовне као истински традиционалне оквире, опстајући као „најаутентичнији гарант идентитета Срба хришћана“⁴.

Са друге стране, чињеница је да савремена православна вера, као и многе друге вере уосталом, може не само у Србији са правом бити сматрана као "недовољно просвећујућа". Услед горке новије историје православних народа одувек више склона конзервативном него реформаторском мишљењу и поступању, православна црква је пружила снажан отпор просветитељству из страха да не изгуби битне одлике духовности, и спусти се, попут протестантизма, на ону раван духовности која интензивно додирује световност, те је са њом отуда неминовно и помешана. Примера ради, руски цар Петар Велики ће као просвећени апсолутиста 1721. године укинути функцију патријарха у руској православној цркви и претворити је у неку врсту државне институције на челу са царевим чиновником.

Код Срба је ситуација била наизглед слична, али ипак у много чему и врло различита.

Рецимо, важан принцип ортодоксије као међаша Светосавља је хармонија између цркве и државе, тачније њихова симфонија, и зато ову потоњу реч треба у том контексту и користити, не само због тога што је у питању изворни старогрчки израз, него и зато што је израз симфонија далеко прецизнији.

Историјска пракса српског народа који је средином 15. века дефинитивно и масовно потпао под вишевековну турску власт је обликовала овај принцип тако да је он у тим условима гласио: тек ако нестане државе, црква постаје **све** своје народу на плану организовања његове духовне, али делом и световне, парламентарне заједнице у интересу њеног добра. То се, уосталом, догодило и неким другим балканским православним народима након губљења националне државе, али разлози томе нису били исти. Потом, у времену етатистичке комунистичке владавине историјски елиптично и парадоксално црква је била ништа, јер је држава била све.

Сви ови разлози вишевековне борбе православља у Срба да преживи су узроковали да оно, иако поносно на очување изворних и темељних принципа хришћанства, ипак носи печате разноврсних историјских компромиса, рецимо попут неодбачености паганства у извесној мери, и да највише из тог разлога и није успело да оствари своју, у духовном а не у световном смислу просветитељску функцију.

Растрзана између потребе народа за оружаним ослобођењем пре свега од турских, мада и од других завојевача, са једне стране, и својих изворних принципа са друге, принципа који православље чине једном од најдефанзивнијих

⁴ Димитрије Калезић, *О Светом Сави*, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 2006, стр. 241.

хришћанских конфесија (не само да православље не заговара рат, већ не заговара ни освету, није имало развијену нити институционализовану праксу инквизиције и сл.), Српска православна црква је често долазила у ситуације одредења за или једно или друго, мада је најчешће долазило до поклапања народног интереса са принципима религије. Отуда, све до данас, православљу код Срба се не може пребацити никаква формализована стратегија изазивања грађанског рата, бар не као формализована стратегија верске институције. То, разуме се, не искључује раритетно ретке иступе неких појединаца из редова православног свештенства, који се залагаху за агресивнију политику православних, а што цркву као институцију објективно није могло, нити икад и може довести у позицију изазивача рата, али је може да доведе у воде дневне политике, и то не тако што ће тих пар свештеника и њихових речи превладати и учинити да се црква у политици позиционира као пуки сервис неких политичких снага, већ тако што се ти иступи увек узимају од стране противника српског народа и његовог православља као крунски доказ за њихову политичку пропаганду да су се и Српска православна црква и у крајњем и православље претворили у шовинистички, а тиме, дугорочно узев, и у национално непрогресивни инструмент. Важно је стога и на овом месту констатовати да за Српску православну цркву као институцију важе као меродавне само изјаве њеног поглавара и документи Сабора, а у њима нити има, нити је икад било икаквих позива на рат и друговрсно зло које треба чинити другим народима. Напротив, у њиховим изјавама се стално и наглашено традиционално заговара мир. Управо то што се Српска православна црква придржавала изворних принципа православља је онемогућило да она ма у ком историјском тренутку постане шовинистичка институција, иако је, све време, била и јесте изразито национална црква.

Тек окончана серија изгубљених ратова српских руководстава, чијем ни изазивању ни губљењу православље само по себи ништа није ни додало ни одузело, захтева суочавање националне вере са резултатима пораза који махом нису били војни, већ политички и отуд били тумачени од стране противника као национални. Мада је Српска православна црква можда могла више учинити било за победе, било за мир у току мултиетничког грађанског рата који се у последњој деценији 20. века збивао на тлу некадашње СФР Југославије, она и данас може одиграти велику улогу у сузбијању националних фрустрација путем не само одбијања захтева да призна измишљене злочине и колективну кривицу српског народа⁵, већ и тиме што ће одбити да оправдава истинске злочине, не својих верника, већ појединих формалних чланова своје духовне заједнице, јер, да су ти појединци били истински православни верници, они злочине не би ни чинили. Такво поступање могло би само уздићи и учврстити углед Српске православне цркве и православља схваћеног као Светосавља. У питању није само одбрана угледа једне православне цркве и њене религијске доктрине, већ и достојанства целог српског народа са којег полако и упорно треба скидати љагу коју су му створили и налепили стари и нови опасни непријатељи.

⁵ Види: Драган Симеуновић, *Српска колективна кривица*, Нолит, Београд, 2009.

Тек кад се, и ако се, захтев за понижавањем нације и државе бар колико и мисао мржње и говор реваншизма сузбије не само фронеизичном политичком и државном акцијом, већ и јавним напором Српске православне цркве, створиће се истински услови да се у махом полурелигиозној Србији уз помоћ Светосавља могу родити и широко мобилисати друштвене снаге у корист *bonum commune*.

Проблем је у томе што свест о неправди према српском народу већ постоји код Срба као нешто што је утемељено на основу бројних доказа, док за рађање свести о могућој реалној кривици извесног броја припадника српског народа треба и времена и доказа, и то у времену када су захтеви световног преображаја српског народа и друштва представљени вољом моћне иностране политике као веома ургентни. Онима који се залажу за брзину српског признања и покајања националне кривице очигледно или није познато, или им није битно то што је у православној заједници и у духу Светосавља покајање могуће тек након утврђивања, а тек онда и поимања неке сопствене радње као евентуалне кривице. То што се тражи од Срба и Србије подразумева у сваком случају више од правног или политичког осуђивања, тачније то захтева и верску, односно духовну самоосуду. Међутим, спољашњи притисак и захтев за покајањем увек рађа или појачава природан унутрашњи отпор. Човек се у принципу искрено увек каје онолико колико он сматра да је крив, а не у мери у којој то сматрају или желе други. И то у крајњем није ништа друго до вечити релациони и интеракциони проблем између знања и вере.

Што се пак тиче опроста другима од стране Српске православне цркве, са тим ће ићи брже због њене светосавске традиције праштања, али неудареног са заборавом. Практично, православље би могло да се потврди као "поново откривена религија" у форми Светосавља и то не претежно механички као што се догодило са обновом улоге религија у источноевропским земљама у моменту када је пад комунистичких режима омогућио слободу религиозног понашања, већ и креативно, будући да је политичка, економска и војна турбуленција, која је захватила у последњих десет година 20. века простор бивше СФРЈ, многе Србе учинила истинским верницима који су у принципима православља тражили не само задовољење исконске човекове потребе да се у нешто натприродно верује у катастрофичним условима, већ и услед њиховог уверења да се у тим принципима крије бар део праведног решења за миран излаз из друштвене кризе.

Да би Србија постала боља заједница потребно је не само да се изврши њена пуна демократизација већ и да православље као конструктивни друштвени чинилац да свој допринос томе. Но, православље и Српска православна црква не могу допринети демократизацији заједнице уколико се и сами не демократизују. Да би се то омогућило, неопходне су извесне црквене реформе. Проблем настаје услед сазнања да не само српска, већ да свака црква, што значи онда и свака православна црква, није љубитељ реформи. Ипак, уколико се жели оснажење улоге цркве у друштву, реформе су неминовне. Не ради се ту о захтеву да реформе задру у садржину догми и система вредности православља као вере, већ да се реформише црква као институција. То подразумева

осмишљавање већег степена њене друштвене функционалности не само на плану њеног доприноса у претварању српског друштва у добру заједницу, већ и њеног доприноса у корист мудрог, ка добру свога народа окренутог суживота у заједницама којима територијално, попут земаља Југоисточне Европе, Србија припада, или у глобалној заједници попут Европске Уније у коју држава Србија жели да уђе. Потребан је и нов однос према исламу и другим религијама (не само због већ присутних муслимана, већ и надолazeћих миграната, што значи и Кинеза и других) присутним не само у тим заједницама којима припада или тежи да припада Србија, као и нова визија сарадње међу свим хришћанима која треба да замени досадашњу оријентацију на сарадњу која је претежно формална са свим, сем са православним црквама са којима се традиционално гаје, и поред извесних неспоразума, много дубљи и искренији односи. Такав досадашњи став, а уједно и консозициони однос Српске православне цркве је можда најбоље видљив из податка (који се углавном прећуткује) да је Македонија била прва југословенска република која је добила од Београда сагласност да постане независна држава без политичке свађе, између осталог и зато што је то био договор „православних република“, а због чега сада и Српска православна црква и држава Србија трпе последице. Већ са Црном Гором морало је бити другачије, пошто је један изузетак увек више него довољан, а и теже се прашта ономе ко је наш или нам је ближи⁶.

Очигледно је да бар минимум реформи треба прво да обухвати цео образовни систем Српске православне цркве ради подизања његовог квалитета да би се свештенство подигло на виши духовни ниво. Прилив верника Српској православној цркви такође носи, мада мање него у неким другим, пре свега „по социјалистичкој историји“ сродним срединама, печат у много чему тек формалног припадања пастве као традиционалних верника. Не могу се окривљивати само новопечени верници за површност у вери јер је лако уочљиво да је и од стране Српске православне цркве последњих деценија далеко више подстицана њена обредност него њена духовност, а што би далеко више било у складу са Светосављем. Ствари на том плану су се заправо почеле мењати тек доласком патријарха Иринеја на чело Српске православне цркве, а до тада се због стега политичких прилика нису ни могле или нису смеле мењати.

Исто тако, увођење веронауке у школе не би смело да буде од највеће користи по цркву, већ по укупну друштвену заједницу. То значи не само виши квалитет градива и предавања, већ и садржаје и методе адекватне условима у којима се српско друштво данас налази. У тим садржајима треба да више доминира идеја не само световне, већ, што је много теже, и духовне толеранције у мултиетничком и мултирелигијском друштву, као и идеја покајања и узајамног опроста, и да веронаука не буде тек подука и умесна расправа о постанку и пропасти овоземаљског света, већ и општедруштвено корисна активност на плану учвршћења породице и увећања склоности ка рађању што више деце кроз одбацивање идеје побачаја, те одбијања младих од аутошовинизма колико и од шовинизма и од идеја насиља, једнако као и од порока наркоманије, алкохолизма, криминалитета и сл.

⁶ Само у Херцег-Новом постоји шест цркава посвећених Светом Сави.

Противници реформи би свакако требало да знају да се православље у Срба, односно Српска православна црква никада није озбиљније тематски, а још мање истраживачки бавила битним друштвеним проблемима као што су криминал, корупција, проституција, економско изабљивање, незапосленост, сиромаштво, проблем побачаја, и да нема јасан стратешки однос према актуелној политици што доводи до честих политичких манипулација којима се неспремна црква тешко да одупрети. Томе доприноси наслеђена прећутна сагласност врхова Српске православне цркве са политичким ангажовањем њених свештеника који често заступају не само различите, већ и потпуно противуречне политичке принципе и износе различите политичке ставове чиме само доприносе завадама у српском недовољно просвећеном народу. Реформа која би била спроведена морала би или довести до тога да целокупно свештенство следи политички став који би заузимало врховне свештенство Српске православне цркве, или да се уопште не бави политиком ради избегавања духовног тровања народа, а што би далеко више било у духу изворног Светосавља.

Управо зато што у православљу не постоји препорука за било коју врсту друштвеног (економског, политичког итд.) напретка, реформе су неопходне, јер, у супротном, изворне вредности православља прете да се у времену журне друштвене транзиције изобличе у неку врсту полусветовне религије као новог колективизма, суштински супротног од Светосавља које је Србе увек уводило у напредак. Ако се хоће остати у светосавској традицији циљ реформе мора бити оснажење појединца на начин који му омогућује не само лични напредак, већ и несумњив допринос заједници уколико пређе уз помоћ вере пут обожења, односно индивидуације⁷ – напредујући непрекидно од индивидуе до друштвено одговорне, а не само до продуховљене личности.

Расправе које се сада воде о реформи православља и Српске православне цркве, између осталог и ради уласка Србије у Европску Унију, као да свесно пренебрегавају нека суштинска питања. Рецимо, питање језика и богослужења није ни битно ни хитно колико изгледа. Са једне стране, јесте да би божја служба на народном језику допринела бољем разумевању порука цркве пастви, али, са друге стране, обредни тон архаичног црквенословенског језика ствара свечану атмосферу која је многим верницима веома битна. Но, зар је то питање одлучујуће за демократизацију цркве, а камоли целе заједнице и доприноси ли то заиста уласку Србије у Европску Унију како неки, па и неки српски теолози верују?

Проевропске реформе су битне и нужне уколико се, на пример, жели добити духовна просветитељска битка са празноверјем и сујеверјем, коју православље и Српска православна црква као да полако али сигурно губе. Наиме, обнова вере код Срба у новије време није значила само њихово окретање православљу, већ масовно и ка празноверју и сујеверју, јер и то су својеврсни облици вере који нису само природна реакција на интересну ситуацију, нити пуки знак заосталости, него и израз наметнуте брзине живота која, једнако као и израз лоших духовних и материјалних услова живљења, рађа и одржава ду-

⁷ Владета Јеротић, *Индивидуација и (или) обожење*, Арс Либри, 2010, стр. 46.

ховну инвалидност и површност. Црква у Србији, таква каква је, као и све традиционалне институције често није у стању да брзо реагује на духовном плану, а људима су у тешким животним околностима препуним неизвесности и стрепње, не само била, него и све више јесу потребна брза објашњења и предсказања која су најлакше доступна на тезгама мешетара празноверја и сујеверја, као и у окриљу нарастајућих друштвено-деструктивних секти и култова. Реформа би учинила православље модернијим (не у смислу обавезног приближавања световном) и социјално функционалнијим уколико би га учинила по друштвено добро ефикаснијим (нпр. значајним увећањем броја духовно-пастирских центара чије се постојање показало као вредно хвале и од огромне користи по духовно стање народа), јер би се друштво помоћу реформисаног православља лакше и брже ослободило многих негативних елемената паганског и уопште свега негативног у духу народа што директно или индиректно одржава не само празноверје и сујеверје, већ уопште кризу личности.

Негативна страна убрзања економског и политичког живота заједнице се огледа и у рапидном губитку етичке димензије и заједнице и појединца, као и у изазивању успоравања друштвених процеса, а тиме и процеса уласка Србије у ЕУ, као природне реакције заједнице на немогућност праћења темпа убрзања услед своје неприпремљености, што последично увек води и оснажењу конзерватизма.

Све у свему, на питање може ли православље допринети уласку Србије у Европску Унију, може се са сигурношћу рећи да већ по својој природи, и по низу других квалитета које поседује православље може бити од велике помоћи у грађењу демократске будућности којој стреми српско друштво, а тиме и процесу уласка Србије у Европску Унију, али се мора рећи и да се то не мора ни брзо ни уопште десити, и то више из простог разлога садашње недовољне припремљености него спремности и капацитета, па и заинтересованости и спремности Српске православне цркве на такво ангажовање, изузимајући ангажман неколицине врховних свештеника и теолога. Разумљиво је да се једна тако стара установа, при том проверени чувар духа и добра народа, ослања искуствено више на опрез него на обећања, ма од кога она долазила.

У сваком случају боље је да се за реформе залажу они који у њих одиста искрено верују, него да то постане пуки формални став Цркве, јер онда у њој неће бити ни истинског прегнућа на том плану. Формално залагање и неверица у прокламовано могли би само да допринесу ономе уверењу које већ постоји у српском друштву када је реч о приближавању Европи - терају нас да што брже трчимо, али у месту, да ли зато да бисмо у месту и остали или некуд одлетели? Зато је боље да се у оквиру цркве и редовима свештенства живом и писаном речју постепено изграђује истинска свест о потреби добрих промена које воде стварању бољег српског друштва него да то постане наређење које се потом у пракси не спроводи. Када такозвана критична маса присталица реформе постане доминантна и кад ту масу прожме „радост унутрашње обнове“ о којој је писао и говорио Владета Јеротић⁸, она ће заправо већ бити на делу, а тиме ће мо бити најзад и на правом месту, међу себи једнакима.

⁸ Владета Јеротић, *Србија и Срби, између изазова и одговора*, Арс Либри, 2002, Београд, стр. 261.

Литература:

1. Despotović Ljubiša, *Geopolitika Svetosavlja*, Kairos, Sremski Karlovci, 2019.
2. Jerotić Vladeta, *Srbija i Srbi, između izazova i odgovora*, Ars Libri, Beograd, 2002.
3. Jerotić Vladeta, *Individuacija i (ili) oboženje*, Ars Libri, 2010.
4. Kalezić Dimitrije, *O Svetom Savi*, Izdavački fond Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke, Beograd, 2006.
5. Simeunović Dragan, *Srpska kolektivna krivica*, Nolit, Beograd, 2009.

COULD SVETOSAVLJE MOBILIZE SOCIAL FORCES IN SERBIA IN FAVOR OF THE BONUM COMMUNE?

Summary: There are not many things in Serbian Orthodoxy different from other versions of Orthodoxy, or even most of other Christian confessions. What really makes it special is the interpretation of the life and philosophy of St. Sava, the so called Svetosavlje, which, although is in its core the “gospel revolutionary” and the most authentic guarantee of Serbian Christians’ identity, does not contain anything that is not Orthodoxy. During the civil war in SFRY in the last decade of the 20th century, school romantic cult of St. Sava, although completely apolitical in its purpose and its essence, was used by one side for the strengthening of Serbian nationalism and patriotism, and by the other side as the proof that ideology of the Great Serbia was embedded in the Serbian Orthodox Church and Serbian Orthodox religion. In times when Serbia strives to join the EU, Serbian Orthodox Church could play a significant role in modernization not only of itself, but also of the Serbian society as a whole, whereby the spirit of Svetosavlje should have the decisive role in the reforms necessary in order to achieve this goal.

Key words: Eastern Orthodoxy, Svetosavlje, Serbian Orthodox Church, Europe, Reforms